

Het Bolognaproces

Stephan Neetens
Bologna-procesexpert
Vlaamse Vereniging van Studenten
VVS-vormingsweekend
“De Hoge Rielen” - 10/11/2007

0. Overzicht

1. Inleiding

2. Algemeen

3. 10 actielijnen

4. Studentenbijdrage

5. Gevolgen voor Vlaanderen

6. Welke wind waait er uit Londen?

7. Besluit

1. Inleiding (1)

- Bologna 1252: *punctatio librorum*
- Bologna 1999: Bologna-verklaring

1. Inleiding (2)

Opdracht 1:

De groep verdeelt zich in drie groepjes. Elk groepje discussieert gedurende 10 minuten over een van de volgende drie vragen:

- 1) Wat zijn de doelstellingen van het Bolognaproces?
- 2) Wat zijn de instrumenten van het Bolognaproces?
- 3) Wat is de invloed geweest van het Bolognaproces in Vlaanderen?

Elk groepje kiest een woordvoerder die na afloop verslag uitbrengt in de grote groep over de uitkomst van de discussie in zijn groepje.

2. Algemeen (1)

- onderscheid tussen Bologna-proces en Bologna-verklaring
- Bologna-proces van start gegaan met Sorbonne-verklaring (25/05/98) en vaste vorm gekregen in Bologna-verklaring (19/06/99)
- uniek fenomeen: *de iure* geen bindend internationaal verdrag, maar *de facto* veel meer dan een gemeenschappelijke politieke beleidsverklaring
- proces waarbij regeringen zich op intergouvernementele wijze engageren om hun beleid te coördineren

2. Algemeen (2)

- essentie zit in combinatie van 4 elementen:
  - ✓ doelstellingen
  - ✓ actielijnen
  - ✓ deadline
  - ✓ opvolgingsstructuur

2.1. Doelstellingen

- onmiddellijk: creatie van een Europese Ruimte van Hoger Onderwijs gebaseerd op de principes van transparantie en kwaliteit
- achterliggend:
  - ✓ creatie van een Europa van de kennis: compatibel, vergelijkbaar en mobiel
  - ✓ 'employability' verhogen
  - ✓ wereldwijde aantrekkelijkheid/concurrentiekracht verhogen
  - ✓ sociale rechtvaardigheid vergroten en sociale cohesie versterken

2.2. Actielijnen (1)

- erkenning van diploma's: invoering van een systeem van makkelijk leesbare en vergelijkbare diploma's
- invoering van een systeem dat voornamelijk gebaseerd is op 2 cycli
- invoering van een creditsysteem
- promotie van mobiliteit
- promotie van Europese samenwerking in kwaliteitszorg
- promotie van de Europese dimensie in het hoger onderwijs

2.2. Actielijnen (2)

- promotie van levenslang leren
- participatie van instellingen van hoger onderwijs en van studenten
- promotie van de aantrekkelijkheid van de Europese Ruimte van Hoger Onderwijs
- integratie van de Europese Ruimte van Hoger Onderwijs en de Europese Onderzoeksruimte

2.3. Deadline

2010!?

2.4. Opvolgingsstructuur (1)

- tweejaarlijkse ministeriële conferenties:
  - ✓ Bologna (1999)
  - ✓ Praag (2001)
  - ✓ Berlijn (2003)
  - ✓ Bergen (2005)
  - ✓ Londen (2007)
  - ✓ Leuven/Louvain-la-Neuve (2009)

2.4. Opvolgingsstructuur (2)

- Bologna Follow-up Group & Board of the Bologna Process
  - ✓ Bologna Follow-up Group: 46 ondertekenende landen en Europese Commissie + 7 leden met raadgevende stem (Raad van Europa, UNESCO-CEPESS, EUA, EURASHE, ESIB, EI, UNICE)
  - ✓ Board: EU-troika-landen, land dat de volgende ministeriële conferentie organiseert, 3 landen verkozen door en onder de Bologna Follow-up Group en de Europese Commissie + 4 leden met raadgevende stem (Raad van Europa, EUA, EURASHE, ESIB)

2.4. Opvolgingsstructuur (3)

- Secretariaat van het Bologna-proces: gevestigd in en gefinancierd door het land dat de volgende ministeriële conferentie organiseert (Brussel: www.bologna2009benelux.org)

- Bologna follow-up working groups: ingesteld door en onder gezag van de Bologna Follow-up Group: aantal en onderwerpen voor 2007-2009 nog niet gekend, voor 2005-2007:
  - ✓ 'stoctaking exercise'
  - ✓ externe dimensie
  - ✓ sociale dimensie
  - ✓ implementatie van de kwalificatiestructuur voor de Europese Ruimte van Hoger Onderwijs
  - ✓ kwaliteitszorg
  - ✓ 3de cyclus

2.4. Opvolgingsstructuur (4)

- Bologna follow-up seminars: georganiseerd door ondertekendende landen en/of leden met raadgevende stem na goedkeuring door de Bologna Follow-up Group => aantal en onderwerpen voor 2007-2009 nog niet gekend, maar voor 2005-2007 maximum 11, over oa:
  - ✓ 3de cyclus
  - ✓ mobiliteit van onderwyzend en ondersteunend personeel
  - ✓ 'joint degrees'
  - ✓ externe dimensie
  - ✓ erkenning van 'prior learning'

2.4 Opvolgingsstructuur (5)

- ‘stocktaking exercise’: onder gezag van de Bologna Follow-up Group zal het Secretariaat een rapport voorbereiden waarin wordt nagegaan in welke mate de landen vooruitgang hebben geboekt, met de volgende prioriteiten:
    - ✓ onderwerpen: 3-cycli-systeem, “employability”, erkenning van diploma’s en studieperiodes en de implementatie van alle aspecten van kwaliteitszorg overeenkomstig de “Europese Standaarden en Richtlijnen”
    - ✓ met het oog op studentgericht en leerresultaat-gebaseerd onderwijs moet er op geïntegreerde wijze aandacht besteed worden aan nationale kwalificatiekaders, leeruitkomsten, credits, levenslang leren en erkenning van EVC
    - ✓ kwalitatieve analyse moet beter, ihb mbt mobiliteit, sociale dimensie en Bologna in een globale context
- => Dit zijn de inhoudelijke prioriteiten die het Bologna-proces de komende 2 jaar oplegt!

3. 10 actielijnen

3.1. Erkenning van diploma's (1)

- Lissabon Erkenningsconventie (11/04/97): door België nog niet ondertekend

3 principes:

- ✓ weigering van erkenning enkel op grond van een substantieel verschil
- ✓ omdraaiing van de bewijslast gekoppeld aan samenwerkingsplicht
- ✓ principe van de gedeeltelijke erkenning

voorbeeld

=> VVS heeft er steeds voor geijverd dat de beginselen van de Lissabon Erkenningsconventie ook gebruikt zouden worden voor de erkenning van EVK's

3.1. Erkenning van diploma's (2)

- diplomasupplement:

- ✓ = bijlage bij diploma en transcript waarin o.a. de aard van de opleiding, de aard van de instelling en het nationale hoger onderwijsstelsel beschreven worden
- ✓ vanaf 2005 moeten studenten het automatisch en gratis ontvangen en moet het o.a. in 1 veel gesproken Europese taal opgesteld zijn

- ENIC-NARIC-netwerk

3.2. 2 cycli-systeem (1)

- ‘undergraduate’ diploma dat minstens 3 jaar voltijdse studie vereist (180 SP) en relevant is voor de arbeidsmarkt
  - ‘graduate’ diploma dat doorgaans 90-120 SP omvat, met als minimum 60 SP op ‘graduate’-niveau
- ⇒ de overgang naar het 2 cycli-systeem moest begonnen zijn tegen 2005
- de mogelijkheid om ‘short cycle’ diploma’s te integreren in de 1ste cyclus
  - engagement om hoger onderwijs toegankelijk te maken voor iedereen die over de capaciteiten beschikt

3.2. 2 cycli-systeem (2)

- Kwalificatiestructuur = systematische en coherente beschrijving van alle kwalificaties in het hoger onderwijs aan de hand van studietijd (workload), niveau (level), leerresultaten (learning outcomes), competenties (competences) en profiel (profile)

=> afgesproken in Berlijn (2003):

- ✓ elk Bologna-land wordt aangemoedigd een nationale kwalificatiestructuur te ontwikkelen
- ✓ een overkoepelende Europese kwalificatiestructuur zal ontwikkeld worden

3.2. 2-cycli-systeem (3)

- afgesproken in Bergen (2005):
  - ✓ “Qualifications Framework for the European Higher Education Area” aangenomen
  - ✓ elk Bolognaland zal een national kwalificatiekader ontwikkelen dat overeenstemt met het Europese kader: tegen 2007 moet elk Bolognaland aantonen dat het met de ontwikkeling van start is gegaan

3.2. 2-cycli-systeem (4)

- kwalificatiestructuur (*qualifications framework*): enkelvoudige beschrijving op nationaal niveau of het niveau van een onderwijssysteem, die internationaal leesbaar is, aan de hand van dewelke alle kwalificaties en andere leerprestaties beschreven en met mekaar op een coherente manier in verband gebracht kunnen worden en die de verhouding definieert tussen kwalificaties
- kwalificatiestructuur van de Europese hoger onderwijsruimte: overkoepelende structuur die de verhouding tussen Europese nationale kwalificatiestructuren voor het hoger onderwijs en de kwalificaties die ze omvatten, transparant maakt; articulatiemechanisme tussen nationale kwalificatiestructuren

3.2. 2-cycli-systeem (5)

- overkoepelende structuur met een hoog van niveau van algemeenheid, bestaande uit drie **cycli**, met bijkomend de mogelijkheid om een korte cyclus te voorzien binnen of gelinkt aan de eerste cyclus
- voor elke cyclus zijn er **cyclusdescriptoren** in de vorm van generieke kwalificatiedescriptoren die gebruikt kunnen worden als referentiepunten (niet-prescriptief)
- als cyclusdescriptoren worden de **Dublin descriptoren** gebruikt ontwikkeld door het *Joint Quality Initiative*: generieke verklaringen over typisch te verwachten prestaties en bekwaamheden gelinkt aan graden uitgereikt na afronding van één van de drie cycli van het Bologna-proces

3.2. 2-cycli-systeem (6)

- aan elke cyclus wordt een typisch aantal **studiepunten** gelinkt:
  - ✓ korte cyclus-kwalificaties: ca. 120 ECTS
  - ✓ eerste cyclus-kwalificaties: 180-240 ECTS
  - ✓ tweede cyclus-kwalificaties: 90-120 ECTS, waarbij de minimumvereiste 60 ECTS op het niveau van de tweede cyclus moet zijn
  - ✓ derde cyclus-kwalificaties: ECTS niet noodzakelijk
- verantwoordelijkheid voor het onderhoud en de ontwikkeling van de structuur ligt bij **Bologna Follow-up Group**

3.2. 2-cycli-systeem (7)

- Dublin descriptoren bestaan voor elke cyclus uit 5 onderdelen:
  - ✓ kennis en inzicht
  - ✓ toepassing van kennis en inzicht
  - ✓ maken van oordelen
  - ✓ communicatievaardigheden
  - ✓ leervaardigheden
- over de cycli wijzigt het beheersingsniveau van deze 5 onderdelen

3.2. 2-cycli-systeem (8)

Cyclus	Descriptoren	ECTS
korte cyclus	1) kennis en vaardigheden	ca. 120
	2) toepassing kennis & vaardigheden	
	3) beoordelen	
	4) communicatievaardigheden	
	5) leervaardigheden	
1ste cyclus	1) kennis en vaardigheden	180-240
	2) toepassing kennis & vaardigheden	
	3) beoordelen	
	4) communicatievaardigheden	
	5) leervaardigheden	
2de cyclus	1) kennis en vaardigheden	90- 120 (min. 60)
	2) toepassing kennis & vaardigheden	
	3) beoordelen	
	4) communicatievaardigheden	
	5) leervaardigheden	
3de cyclus	1) kennis en vaardigheden	/
	2) toepassing kennis & vaardigheden	
	3) beoordelen	
	4) communicatievaardigheden	
	5) leervaardigheden	

3.2. 2-cycli-systeem (9)

voorbeeld: descriptoren 1ste cyclus (=bachelor)

- 3) **kennis en inzicht:** studenten hebben aangetoond over kennis en inzicht te beschikken in een studiedomein dat voortbouwt op hun algemeen secundair onderwijs en dat zich typisch op een niveau bevindt dat, alhoewel gesteund op handboeken voor gevorderden, enkele aspecten omvat die ingegeven zijn door kennis uit de voorste gelederen van hun studiedomein
- 4) **toepassing kennis & inzicht:** studenten kunnen hun kennis en inzicht toepassen op een manier die een aanwijzing is voor een professionele aanpak van hun werkzaamheid of beroep, en ze beschikken over competenties die typisch aangetoond worden door het bedenken en in stand houden van argumenten en het oplossen van problemen in hun studiedomein

3.2. 2-cycli-systeem (10)

- 3) **maken van oordelen:** studenten hebben de bekwaamheid om relevante data (gewoonlijk binnen hun eigen studiedomein) te verzamelen en te interpreteren om aan de hand daarvan oordelen te onderbouwen die een reflectie omvatten over relevante sociale, wetenschappelijke of ethische kwesties
- 4) **communicatievaardigheden:** studenten kunnen informatie, ideeën, problemen en oplossingen communiceren aan zowel een gespecialiseerd als niet-gespecialiseerd publiek
- 5) **leervaardigheden:** studenten hebben die leervaardigheden ontwikkeld die voor hen noodzakelijk zijn om voort te gaan in het verder studeren met een voldoende graad van autonomie

3.3. Invoering van een creditsysteem

- creditsysteem = organisatiestructuur waarbij aan opleidingen en opleidingsonderdelen een bepaald aantal credits (studiepunten) worden toegekend die doorgaans berekend worden op grond van de studietijd van een gemiddelde student
- nationale creditsystemen moeten ECTS-compatibel zijn
- ECTS = creditsysteem ontwikkeld door de Europese Commissie om studentenmobiliteit te bevorderen (1 jaar = 60 SP, 1 SP = 25 à 30 uur studietijd)
- het creditsysteem moet zowel voor transfer als voor accumulatie dienen
  - => accumulatie: de studievoortgang moet georganiseerd worden ahv de verwerving van credits

3.4. Promotie van mobiliteit

- mobiliteit van zowel studenten als docenten als ondersteunend personeel
- sterke nadruk op mobiliteitsprogramma's van de EU (Socrates, Leonardo,...)
- noodzakelijke stappen om tot meeneembaarheid van studiefinanciering te komen zullen ondernomen worden (Berlijn) / belofte om meeneembaarheid te faciliteren waar gepast door gezamenlijke actie (Bergen)

3.5. Europese samenwerking in kwaliteitszorg

- nationaal: tegen 2005 ontwikkelen alle landen een kwaliteitszorgsysteem gebaseerd op de volgende principes:
  - ✓ hoofdverantwoordelijkheid bij instellingen: zij ontwikkelen een intern kwaliteitszorgsbeleid en - systeem
  - ✓ duidelijke definitie van de verantwoordelijkheden van alle betrokken instellingen en organisaties
  - ✓ evaluatie van opleidingen en/of instellingen, omvattende o.a. interne zelfevaluatie, externe doorlichting, studentenparticipatie en publicatie van de resultaten
  - ✓ systeem van accreditatie, certificatie of een vergelijkbare procedure
  - ✓ internationale participatie, samenwerking en netwerking

- internationaal: ontwikkeling van een referentiekader met vergelijkbare criteria en methodologie -> “Standards and Guidelines” / “Model for Peer Review” + “European Register” (Bergen)

3.6. Europese dimensie in het hoger onderwijs

- curriculumontwikkeling, interinstitutionele samenwerking, mobiliteit en geïntegreerde programma's
- 'joint degrees': opleidingen ingericht door minstens 2 instellingen in minstens 2 Bologna-landen bekroond met 1 diploma van beide instellingen, waarbij de student delen van zijn opleiding aan verschillende instellingen afwerkt
  - ✓ juridische problemen
  - ✓ marginaal fenomeen tot Erasmus Mundus

3.7. Levenslang leren

- door explosieve kennisgroei, technologische stroomversnelling en ontwikkeling van een kenniseconomie (kennis en productontwikkeling als belangrijkste productiefactor) neemt de nood om ook na het afstuderen bij te scholen of te herscholen exponentieel toe: ook het hoger onderwijs moet hierop inspelen
- levenslang lerenden zijn personen met een verleden aan 'prior learning' dat op een of andere manier gevaloriseerd moet worden: naast formeel leren (diploma's, certificaten,...) gaat het vaak over niet-formeel (leertrajecten buiten onderwijsinstellingen) en informeel (leerprestaties buiten leertrajecten) leren
- afspraken in Berlijn:
  - ✓ erkenning van 'prior learning' in hoger onderwijs
  - ✓ integratie van levenslang leren in de kwalificatiestructuur
  - ✓ toepassing van ECTS op levenslang leren

3.8. Participatie van instellingen en studenten

- zonder de steun van instellingen en studenten kan het Bologna-proces niet succesvol zijn
- Berlijn:
  - ✓ “Ministers note the constructive participation of student organisations in the Bologna Process and underline the necessity to include the students continuously and at an early stage in further activities.”
  - ✓ “Students are full partners in higher education governance. Ministers note that national legal measures for ensuring student participation are largely in place throughout the EHEA. They also call on institutions and student organisations to identify ways of increasing actual student involvement in higher education governance.”

3.9. Aantrekkelijkheid van de Europese Ruimte van Hoger Onderwijs

- Bologna: “The vitality and efficiency of any civilisation can be measured by the appeal that its culture has for other countries.”
- internationaal: Erasmus Mundus
- nationaal: beurzenprogramma’s voor studenten, terugkom- en aantrekkingsbeurzen voor onderzoekers

3.10. Integratie van de Europese Ruimte van Hoger Onderwijs en de Europese Onderzoekruimte (1)

- Europese Onderzoekruimte is EU-project
- een goede onderzoeksbasis is essentieel voor kwaliteitsvol hoger onderwijs
- een goede onderzoeksbasis is essentieel in een kenniseconomie
- afspraken Berlijn
  - ✓ doctoraatsopleidingen worden 3de cyclus
  - ✓ interdisciplinariteit wordt benadrukt
  - ✓ mobiliteit op doctoraats en post-doctoraatsniveau moet verhogen
  - ✓ netwerking op doctoraatsniveau moet gestimuleerd worden met het oog op excellentie

3.10. Integratie van de Europese Ruimte van Hoger Onderwijs en de Europese Onderzoeksruimte (2)

- Bergen: integratie Europese Ruimte van Hoger Onderwijs en Europese Onderzoeksruimte - 3de cyclus krijgt vorm:
  - ✓ doctoraatsopleidingen moeten in de Europese kwalificatiestructuur geïntegreerd worden gebruik makend van de leerresultaten-aanpak
  - ✓ doctoraatsopleidingen moeten minstens 3 à 4 jaar omvatten
  - ✓ doctoraatsopleidingen moeten interdisciplinaire training en de ontwikkeling van overdraagbare vaardigheden omvatten
  - ✓ doctoraatsstudenten zijn zowel studenten als beginnende onderzoekers
  - ✓ de carrière mogelijkheden voor doctorandi moeten omhoog
  - ✓ overregulering van doctoraatsopleidingen moet vermeden worden

3.11. Misvattingen

Waar gaat Bologna niet over?

- ✓ commercialisering en privatisering van het hoger onderwijs
- ✓ liberalisering van het hoger onderwijs ter voorbereiding of als uitvoering van de GATS-onderhandelingen in het kader van de WHO
- ✓ studiegelden
- ✓ masteropleidingen die 120 SP moeten omvatten

4. Studentenbijdrage (1)

ESIB's aanvankelijke bijdrage kan samengevat worden als “the social dimension of the Bologna Process”:

- vrije en gelijke toegang tot en doorstroom in het hoger onderwijs
- nadruk op hoger onderwijs als publiek goed en publieke verantwoordelijkheid
- studentenparticipatie op alle niveau's
- draagbaarheid van beurzen en leningen
- “European Student Mobility Fund” / “European Compensation Fund”
- uitbouw sociale onderbouw

4. Studentenbijdrage (2)

- De voorbije jaren is ESIB zeer actief geweest op het vlak van kwaliteitszorg en kwalificatiestructuren:
  - ✓ belangrijke bijdrage aan opstellen “Qualifications Framework EHEA”
  - ✓ belangrijke bijdrage aan opstellen “Europese Standaarden en Richtlijnen”
  - ✓ drijvende kracht achter de oprichting van het “Europese Register”
- Sinds 2003 verzorgt ESIB een studentenvariant van TRENDS: “Bologna through Student Eyes”.

5. Gevolgen voor Vlaanderen (1)

- Bologna was in Vlaanderen tijdens de paars-groene legislatuur (1999-2004) hefboom voor de meest ingrijpende hervormingen van het hoger onderwijs sinds de jaren '60
- Bologna was niet de enige oorzaak van deze hervormingen, maar pikte in op een aantal bestaande problemen:
  - ✓ rationalisering van het aanbod
  - ✓ formalisering kwaliteitszorg
  - ✓ positie hogeschoolonderwijs van het lange type
  - ✓ valorisering onderzoekspotentieel in hogescholen
  - ✓ onderwijsvernieuwing
  - ✓ roep om flexibilisering met het oog op het verbreden van de toegang

5. Gevolgen voor Vlaanderen (2)

- 4 decreten verwezenlijkten Bologna in Vlaanderen:
  - ✓ Structuurdecreet (04/04/2003): actielijnen 1, 2, 5 en 6
  - ✓ Participatiedecreet (19/03/2004): actielijn 8
  - ✓ Flexibiliseringsdecreet (30/04/2004): actielijnen 3 en 9
  - ✓ Studiefinanceringsdecreet (30/04/2004): actielijn 4

5.1. Structuurdecreet (1)

- 3 grote hervormingen: bachelor-master-structuur, accreditatie en associaties
- implementatie actielijn 1, 2, 5 en 6
- bachelor-master-structuur:

5.1. Structuurdecreet (2)

	bachelor		master	
	initieel (180 SP)	voorgezet (60 SP)	initieel (180 SP)	voortgezet (>60 SP)
professioneel	X	X	(X)	
academisch	X		X	X

5.1. Structuurdecreet (3)

- associaties:
  - ✓ VZW's bestaande uit 1 universiteit die zowel bachelors als masters aanbiedt en minstens 1 hogeschool
  - ✓ hoofdpdracht is de begeleiding van de academisering van de hogeschoolopleidingen van 2 cycli tot academische bachelor-master-opleidingen

- accreditatie:
  - ✓ formele erkenning door een onafhankelijke instantie dat een opleiding voldoet aan een aantal minimale criteria van kwaliteit
  - ✓ de onafhankelijke instantie is de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) die accrediteert voor zowel Nederland als Vlaanderen
  - ✓ de criteria zijn generiek vastgelegd voor een professionele bachelor, een academische bachelor en een academische master in accreditatiekaders

5.2. Participatiedecreet

- stroomlijning en verdieping van studentenparticipatie in hogescholen, universiteiten en associaties
- 1 democratisch verkozen studentenraad is de spil van participatie waaraan in functie van een beleidskeuze door de instellingen hetzij medezeggenschaps- hetzij medebestuurbevoegdheden worden toegekend
- implementatie van actielijn 8

5.3. Flexibiliseringsdecreet

- invoering van een creditsysteem als accumulatiesysteem in het Vlaamse hoger onderwijs
- studievoortgangssysteem op grond van jaren vervangen door systeem op grond van verworven credits
- studenten schrijven in voor een diploma-, een credit- of een examencontract
- examencommissies zijn enkel nog verplicht na het eerste jaar en bij afstuderen
- deliberatie wordt vervangen door compensatie
- studievoortgangsmaatregelen mogelijk (bv. niet-bindend studieadvies)
- procedure voor erkenning van EVK's en EVC's
- implementatie van actielijnen 3 en 9

5.4. Studiefinancieringsdecreet

- studiebeurzen worden meeneembaar naar alle Bologna-landen en naar niet-Bologna-landen voor opleidingen die in België niet aangeboden worden
- implementatie actielijn 4

5.5. Wat rest er nog te doen? (1)

■ Kwalificatiestructuur:

-> Vlaamse onderwijsbestel:

- ✓ opstellen nationale kwalificatiestructuur voor hoger onderwijs compatibel met kwalificatiestructuur van Europese hoger onderwijsruimte: begonnen tegen 2007 + zelf-certificatie tegen 2010
- ✓ opstellen nationale kwalificatiestructuur voor levenslang leren compatibel met *European Qualifications Framework*
- ✓ integratie nationale kwalificatiestructuur voor hoger onderwijs in nationale kwalificatiestructuur voor levenslang leren

5.5. Wat rest er nog te doen? (2)

- ⇒ meeste bouwstenen voor nationale kwalificatiestructuur voor hoger onderwijs aanwezig (BaMa, ECTS, accreditatiekaders gebaseerd op Dublin descriptors,...)
- ⇒ Dienst Onderwijsontwikkeling stelde eind 2006 een ontwerp van nationale kwalificatiestructuur voor die heel slecht ontvangen werd

5.5. Wat rest er nog te doen? (3)

- > instellingen van hoger onderwijs: na BaMa en flexibilisering de 3de grote hervormingsgolf
  - ✓ inschakelen opleidingen in nationale kwalificatiestructuur
  - ✓ omschrijven opleidingen en opleidingsonderdelen (vakken, oefenzittingen, seminars, stages,...) in leerresultaten
  - ✓ vorming docenten en administratoren in denkwijze van leerresultaten

5.5. Wat rest er nog te doen? (4)

- herdenken en stroomlijnen doctoraatsopleidingen
- herfinanciering hoger onderwijs (financieringsdecreet op weg naar het parlement)
- ratificatie en implementatie Lissabon-erkenningsconventie
- implementatie concept korte-cycli-opleidingen: ontwerp-decreet op het hoger beroepsonderwijs

6. Welke wind waait er uit Londen? (1)

- opdracht 2:

De grote groep verdeelt zich in vier groepjes. In elk groepje leest iedereen het Londen-communique van mei 2007. Daarop wordt er in elk groepje gediscussieerd over de vraag wat dit communique aan nieuws brengt voor het Bolognaproces. Elk groepje wijst een woordvoerder aan die kort verslag uitbrengt van de resultaten van de groepsdiscussie. (begrote tijdsbesteding: 10 minuten lezen, 10 minuten discussiëren)

6. Welke wind waait er uit Londen? (2)

7. Besluit (1)

7. Besluit (2)

- **bijkomende informatie:**
  - ✓ www.vvs.ac
  - ✓ www.esib.org
  - ✓ www.bologna-bergen2005.nu
  - ✓ www.bologna2009benelux.org
  - ✓ www.ond.vlaanderen.be/bolognaproces
  - ✓ www.eua.be